

Марина КОНДРАТЬЄВА

РЕАЛІЗМ ЧИ ДЕПРЕСІЯ?

Форум національних кінематографій проходив у Московському будинку кіно з 27 серпня по 3 вересня 2010 р. Форум відбувся в рамках московського кінофестивалю вітчизняних стрічок. Я, як учасник форуму, представляла власну стрічку «Одного разу я прокинусь», брала участь у круглих столах щодо сучасних тенденцій у пострадянському кінематографі та дивилась стрічки. Дивитись фільми колег — це, на мою думку, одне з найголовніших завдань кінорежисерів та драматургів. Отже, я як режисер і драматург, із зацікавленістю ходила до кінотеатру, аби вчитись та набиратись досвіду. Перше, що відразу впадало в очі — це зацікавленість глядачів. Всі зали Московського будинку кіно були заповнені глядачами. І це приємно. Колись саме так заповнювались зали Київського будинку кіно. І я маю надію, що разом з відродженням вітчизняного кінопроцесу, відродиться і любов українського глядача до кіно. Не до тупих серіалів, а саме до кінофільмів. На відміну від України, у Росії почався процес відродження дитячого кінематографу. Протягом семи днів було показано сім нових фільмів і повнометражних анімаційних стрічок для дітей. І хоча ці фільми робляться з певною кон'юнктурою і є дуже різними за якісним та інтелектуальним змістом (бо в основному зняті у розрахунок на покоління «що обирає кока-колу»). Тим не менше, на цьому тлі зустрічаються і фільми, що зняті на основі класичної російської літератури (анімаційна стрічка «Ангелятко» за оповіданням Л. Андрєєва) та зберігаються традиції (продовження анімаційного фільму «День народження Аліси»).

До кінотеатрів ходить багато дітей та людей похилого віку: кінематограф насправді об'єднує покоління. Глядачі жваво та відверто реагують на фільми та анімаційні стрічки.

Однак головною темою моєї статті є повнометражні художні фільми. Двохгодинні історії з минулого та сьогодення, кіноромани, що зняті в різних країнах режисерами різного віку, яких об'єднує одна риса: песимізм, психологічні травми, депресія та агресія. Чому режисери все частіше знімають сумні, а іноді навіть страшні картини? Де глядачеві брати сили, аби жити далі? Звідки йде тенденція до негативізму у кінематографі? Про все це піде мова у цій статті.

На мою думку, основою режисерського та драматургічного песимізму є зневірення режисерів та драматургів у власній необхідності. Творчі люди дедалі більше стикаються з проблемами реалізації власного задуму, страждають від не розуміння чиновників та заздності колег. Бо чим більше людина знімає, створює — тим більше її ненавидять колеги. Заздрість стала головною рисою пострадянських митців. Особливо це стосується України. Іншим фактором, що спонукає знімальні групи до песимізму та «чорного» кіно, є ситуація в суспільстві, сумна та гнітюча атмосфера, що існує на вулицях міст, екранах телевізорів і в думках пересічних громадян. Мене особисто вже давно засмучує Київ, єдиний порятунок я знаходжу в книжках і добрих фільмах, після яких хочеться жити, робити щось добре та вибачати образи. І відразу згадується рядок з вірша Олександра Кушнера: «времена не выбирают — в них живут и умирают».

Поняття депресії стійко увійшло до життя людей у всьому світі: безглузді війни, руйнування моралі, економічна й естетична кризи, агресія на вулиці і в родині. Здавалось би: саме у цей час глядачу як ніколи потрібні добрі стрічки, що несуть в собі надію (а отже дають сили жити далі). Згадайте, хто врятував Америку від «великої депресії»: веселий мультик про трьох поросят, які, не дивлячись на загрозу сірого вовка, рятують себе, рятують свій дім (родину, країну). А в тоталітарному Радянському Союзі саме позитив французьких кінокомедій (та й радянських) давав сили людям виживати, знаходити радість у повсякденності. Та сучасні режисери і драматурги, навпаки, докла-

дають максимальних зусиль, аби зробити всесвітню депресію ще більшою. На екрані дедалі частіше з'являються прообрази диявола та смакування ненависті («Антихрист» Ларса фон Трієра), сумні історії емігрантів та наркоманів («Мовчання Лорни» Жана-П'єра та Люка Дардені) та інші. Ці стрічки, що створенні бездоганно з точки зору драматургії, режисерської та операторської роботи, достовірно та талановито, прогнозують кінець світу. Саме через свою творчу бездоганність вони ще більше впливають на свідомість людей: глядачі програмуються на негатив. Відомі десятки історій про жахливі самогубства людей після перегляду тієї чи іншої стрічки: кіно має масовий вплив на людську підсвідомість. За допомогою фільмів ми можемо маніпулювати цілими країнами, особливо це стосується юнацької аудиторії. Агресія породжує агресію, ненависть породжує ненависть. Це не мій висновок. Про це писали античні драматурги та філософи, цим питанням переймалися Кант та Шопенгауер. Про це писав Достоевський, Джойс, Фолкнер та інші класики.

У цій статті я абсолютно не збираюся закликати знімати тільки казки та показувати на екрані абсолютний позитив. Я закликаю не вбивати надію. Отже, перейду безпосередньо до аналізу сучасних пострадянських фільмів, що були зняті у 2008–2009 роках.

Розпочати розповідь про сучасні кінострічки хочу з позитивного, на мою думку, прикладу. Стрічка «Одна війна», яку зняла як режисер та продюсер відома акторка Віра Глаголева, здалася мені саме тим прикладом кінороману, який так потрібен зараз людям у різних країнах. У фільмі є і драма, і загадка, і надія. Представляючи стрічку на сцені Московського будинку кіно, режисер дуже хвилювалась. І мабуть не так за сам показ, як за реакцію глядачів на тему, що, як мені здається, ніколи не піднімалась у пострадянському (та й у радянському) кінематографі. В основу стрічки увійшли долі жінок, які або за власним бажанням, або через згвалтування народили дітей від німецьких солдат. Жінок разом із дітьми відправляють на самотній острів посеред моря. Окрім тяжкої праці, холоду, і єдиної їжі на острові — риби, основною проблемою жінок є нерозуміння їх життя, штамп «зрадниць та шлюх». Єдина людина, яка опікується жінками, — офіцер НКВС,

що за роки життя на острові став близькою людиною цим самотнім долям. Цього офіцера зіграв Олександр Балуєв. На мою думку, це одна з його найкращих ролей. Раптом на острів прибуває військовий офіцер, що ненавидить «зрадниць». Бо сам втратив у концтаборі жінку та дитину, бо всі ці жінки для нього — уособлення зради. Він приїхав, аби назавжди обірвати життя цих жінок, і ані перемога, а ні благання офіцера НКВС не можуть вплинути на подальший розвиток подій. Ніхто, окрім дитини, що втрачає мати і навіть не має іграшок. Єдине, що залишається їй, — це могила на самотньому острові.

Фільм зроблено професійно й якісно: чудова натура, динамічний та емоційний монтаж, яскраві акторські роботи і неймовірно талановитий фінал стрічки: момент прощення військовим офіцером і цих жінок, і взагалі всіх. Він платить власним життям за те, що рятує дітей і їх матерів, даючи їм можливість назавжди покинути цей страшний острів.

Важкий, сумний фільм у своєму фіналі дає надію, вчить прощати і любити. Залишатись людиною, не дивлячись на часи, політику, власну біду. Глядачі довго аплодували фільму, а потім мовчки йшли із зали: мабуть, кожен думав про своє. Та головне: люди думали, щось відчували.

Зовсім інше враження залишила в мене стрічка Карена Шахназарова «Палата № 6». І не тільки через повнометражний формат фільму, що був знятий репортажною зйомкою, від якої очі втомились вже через десять хвилин, а в першу чергу від нудної і абсолютно тривіальної драматургії, в якій не було розкрито характерів чеховських персонажів, не було тієї тонкої психології та глибини, що існує в оповіданні Антона Павловича.

Режисер стрічки переніс події твору Чехова у наш час, залишивши монологи та діалоги оригіналу. Та виглядало все це недостовірно, награно й нелогічно, мабуть, через непрофесіоналізм тих, хто створював фільм. Відразу впадало в очі, що стрічка робилась швидко, просто пригнічувала акторська робота О. Панкратова-Чорного, і навіть намагання Володимира Ільїна якось врятувати фільм, виглядали сумно на тлі загальної аматорської роботи. Цю стрічку не можна назвати важкою, сумною, веселою чи якоюсь іншою. Бо вона просто нудна і ніяка, без фарб і емоцій. Але це — суб'єктивна точка зору.

Як завжди у своїй, притаманній саме Борису Хлебнікову стилістиці, знято нову стрічку «Божевільна допомога». Режисер розповідає історію заробітчанина з Білорусі, який залишається самотнім у великому місті без засобів до існування. Побитий, знеможений, він розуміє, що його доля у Москві — стати бомжем, та раптом його запрошує до себе мешканець Москви, що дає провінціалу дах над головою, їжу та добре ставлення. Два чоловіки починають боротися зі злом, яке уособлює у собі дільничний міліціонер. У цьому фільмі, як і в інших стрічках Хлебнікова, багато метафор, тонкого гумору та людської жорстокості і нерозуміння. Здається, режисер ненавидить сучасний мегаполіс, і свою ненависть виражає на екрані. Головний герой фільму — мешканець Москви — гине від жорстокого побиття міліціонером. Мегаполіс поглинув ще одну долю. Ця смерть відбувається спокійно та повсякденно, як абсолютно нормальна та звична для великого міста подія. Цей фільм не можна назвати жорстоким, але в ньому багато хворобливого, бо і суспільство на екрані — хворе. Наше суспільство теж хворе: в ньому багато зла, нерозуміння, жорстокості. Я б назвала цей фільм соціальним. Це, як то кажуть, «не моє кіно», але воно є — отже комусь така стрічка потрібна. У будь-якому разі Хлебніков має свій почерк, він відчуває подих міста, талановито створює на екрані образи й атмосферу. У цьому фільмі хочеться відзначити акторську роботу Ганни Михалкової (вона грає доньку головного героя, що дає притулок провінціалу). Зрозуміло, що їй не подобається раптовий сусід батька. Та саме Ганні Михалковій, як на мене, вдалось передати психологію сучасної жительки великого мегаполісу, російський тип мислення та психологію існування та виживання у звичайному районі із звичайними людьми. «Божевільна допомога» — це психологічна драма. Жанр дуже популярний у світовому кінопроцесі сьогодення.

Пострадянський кінематограф взагалі стає занадто соціальним. Режисери все частіше звертаються до міжнаціональних конфліктів. Так, у фільмі Марата Струпу розгортається конфлікт між сусідами: росіянином Іваном та казахом Ассаном, бо у російській родині народжується хлопчик дуже схожий на казаха.

Грузинська стрічка «Інший берег» підіймає проблематику війни

на Кавказі, розділених родин, зламаних дитячих доль. Питання міжнародних конфліктів, національної свідомості є дуже актуальними на пострадянському просторі. Люди хочуть, щоб поважали їх індивідуальність, культуру, традиції. Це дуже зрозуміло. Процес становлення держав ще не завершено. І ця тема стане неактуальною тільки після того, як всі колишні радянські республіки отримають справжню незалежність, а народи відчують себе вільними та сильними.

Інша соціальна тематика фільмів — проституція та наркоманія. Це теж поширені риси сучасного пострадянського устрою: як і в Україні, так і в інших колишніх республіках мораль знищена.

Казахська стрічка «Рай для мами» — типова доля багатьох жінок в азіатських республіках. Чоловік їде на заробітки до Росії і зникає. На нього чекають вдома діти та жінка, які живуть спогадами про колись щасливе життя. Та чоловік не повертається, і жінці залишається одне — торгувати собою. Проституція ламає життя не тільки жінці, але й її дітям. Це драма, яку можна було зняти і в Україні, і в Білорусі чи Молдові. Таких доль — тисячі. Це маніфест пострадянської депресії, це крик від безвихідності.

Такий же крик, як і естонська стрічка «Я був тут» про хлопця який торгує наркотиками, і тільки арешт — його єдина можливість розпочати життя спочатку. У цьому фільмі також присутня безвихідь, жорстокість.

Всі вище згадані стрічки мають великі шанси на успіх закордоном. Цей пострадянський песимізм користується попитом серед країн заходу, яким цікаві «критичні точки» нових і не дуже зрозумілих західному глядачеві країн. «Так жити не можна, та вони так живуть», — пишуть західні кінокритики. Песимізм, агресія стають модними. А самі пострадянські глядачі чекають на світло у кінці тунелю. І мабуть через це із задоволенням дивляться радянські комедії, французькі стрічки на кшталт «Амелі» чи яскраву німецьку стрічку про безнадійно хворих «Достукатись до небес», в якій є головне — віра в життя та свобода, і оптимізму набагато більше ніж в усіх вище згаданих мною фільмах.

Оптимізм — антагоніст депресії. І якщо пострадянські режисери раптом згадають це поняття, можливо, і життя у наших колишніх рес-

публіках стане легше, і усвідомлення національної самобутності прийде швидше, і раптом захочеться жити.

Анотація. У статті подається стислий огляд кінострічок, презентованих на Форумі національних кінематографій, що відбувся у Москві 2010 р. Досліджується депресивна тенденція у стрічках, знятих на пострадянському просторі, яка безумовно перекикається із європейським песимізмом, що яскраво помітний в усьому світовому кінопроцесі. Авторка намагається знайти коріння негативного ставлення до життя у творчості драматургів і режисерів, досліджує вплив сучасних кінострічок на свідомість глядачів, проводить паралелі між реальним життям у світі та життям на екрані. Не дивлячись на панування песимізму, авторка статті намагається знайти щось позитивне, певну надію на майбутнє.

Ключові слова: Форум національних кінематографій, пострадянський простір, песимізм, оптимізм.

Аннотация. В статье предложен краткий обзор кинолент, продемонстрированных на Форуме национальных кинематографий в Москве в 2010 г. Исследуется депрессивная тенденция в фильмах, снятых на постсоветском пространстве, безусловно перекикающаяся с европейским пессимизмом, который ярко заметен во всем мировом кинопроцессе. Автор пытается отыскать корни негативного отношения к жизни в творчестве драматургов и кинорежиссеров, исследует воздействие современных кинолент на сознание зрителей, проводит параллели между реальной жизнью в мире и жизнью на экране. Несмотря на господство пессимизма, автор статьи стремится найти нечто позитивное, определенную надежду на будущее.

Ключевые слова: Форум национальных кинематографий, постсоветское пространство, пессимизм, оптимизм.

Summary. In article the short review of the films shown at the Forum of national cinematography's in Moscow in 2010 is offered the depressive tendency in the films which have been removed on the post-Soviet territory, certainly having something in common with the European pessimism which is swept brightly up in all world cinema process Is investigated. The author tries to find roots of negative attitude to life in creativity of playwrights and film directors, investigates influence of modern films on consciousness of spectators, draws parallels

between real life in the world and life on the screen. Despite pessimism domination, the author of article aspires to find something positive, certain hope of the future.

Keywords: the Forum of national cinematography's, the post-Soviet territory, pessimism, optimism.